

**ЎЗБЕК ХАЛҚ ТОПИШМОҚЛАРИДА ЗООНИМИК
ОБРАЗЛАРНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ ТАЛҚИНИ
LINGUISTIC AND CULTURAL INTERPRETATION OF
ZONOMIC IMAGES IN UZBEK FOLK-RIDDLES**

Латипов О.Ж.

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Тилларни ўрганиш кафедраси доценти, филология фанлари номзоди

***Аннотация.** Ҳар бир халқнинг маънавий бойлиги унинг тарихи, адабиёти ва маданиятида акс этади. Асрлар давомида халқ оғзаки ижоди бетакрор мақол ва маталлар, топшимоқлар ва ибораларни жамлаб авлоддан авлодга кўчиб келмоқда. Инсоннинг ҳаётида ҳайвонот оламининг ўрни беқиёсдир. Уларнинг ўзига хос хусусиятлари халқ топшимоқларида жамланган ва акс эттирилган. Мазкур мақола топшимоқларни ўрганиш орқали бой маданий меросимиз билан танишиш, сирли ҳайвонот оламини янада чуқурроқ ўзлаштиришга бағишланган.*

***Abstract.** The spiritual wealth of every nation is reflected in its history, literature and culture. Over the centuries, folklore has been passed down from generation to generation, collecting unique proverbs and sayings, riddles and phrases. The role of the animal world in human life is incomparable. Their characteristics are summarized and reflected in folk riddles. This article is dedicated to getting to know our rich cultural heritage and mastering the mysterious animal world more deeply through the study of riddles.*

***Калим сўзлар:** ибора, маданий мерос, топшимоқ, фольклор, ҳайвонот олами.*

***Key words:** phrase, cultural heritage, riddle, folklore, animal world.*

Хар бир ҳайвоннинг бошқаларидан ажратиб турувчи хусусият, кўриниш ва ҳатти-ҳаракатга эга эканлиги ҳеч кимга сир эмас. Айнан шу жиҳатлар халқ оғзаки ижоди намунаси бўлган топишмоқларда ўз аксини топган. Доно халқимиз орасида тез-тез учраб турадиган зоонимли компонентларга эга бўлган топишмоқларнинг ўзига хос жозибадорлиги тилимизнинг нақадар бетакрор эканлигидан далолат беради. Уларда ўзбек халқининг бой тарихи ва маданияти, анъаналари, урф-одатлари акс этган. Мазкур топишмоқларни ўрганиш орқали бой маданий меросимиз билан яқиндан танишиш ҳамда сирли ҳайвонот оламини янада чуқурроқ ўрганиш имконини беради. Мисол тариқасида қуйидаги топишмоқларга мурожаат қиламиз:

“Соқоли бор, Ақли йўқ. (Эчки)

Чорва ичида шайтон,

Соқоли узун султон. (Така)

Ҳамма ётса ҳам

Ҳасан – Аваз ётмайди. (Эчки шохи)

Олис ердан чанг чиқар. (Кўпқари)

Ерда юради,

Осмонни кўрмайди. (Чўчқа)

Кетаверади, кетаверади,

Саватдек ерни олади. (Ит)

Сояда ётар,

Минг қўй боқар. (Ит)

Эл ётса ҳам,

Шалпангқулоқ ётмайди. (Ит)

Кичкинагина қумгон,

Ўтириб кўзини юмгон. (Мушук)

Мўйлови бор,

Соқоли йўқ. (Мушук)

Уйдаи жойни олар,

Сичқондан кўрқар. (Фил)

Туя десам, каттакон,
Усти кенг, бир макон. (Фил)
Йўл-йўл тўни бор,
Одам қўрқар турқи бор. (Йўлбарс)
Келганда тўрт оёқ,
Кетганда икки оёқ. (Айиқ)
Далама-дала қидиради,
Қўй билан эчки оҳ уради. (Бўри)
Гўнг тепада ўт ёнар. (Бури)
Қашқир минган,
Эшак ўнгарган,
Эчки ҳайдаган,
Туя етаклаган. (Тулки)
Кечаси овда,
Кундузи уйда. (Тулки)
Шохлари бор, қўчқордек,
Бўйи мисли дарахтдек. (Кийик)
Ўзи йўртиқ,
Лаби тиртиқ. (Куён)
Сой ичида сариқ эчки. (Куён)
Жар бўйида жар қилич. (Жайра)
Ер тагида қубба игна. (Типратикан)
Ердан чиқади қозиқ,
Иси жуда сассиқ. (Юмронқози)
Токчама-токча,
Азамат хўжа. (Сичқон)
Ер тагида езнам оти кишнайти. (Сичқон)
Бир кулранг бузогим бор,
Уйдагилар ундан безор,
Бозорга олиб борсам,

Топилмайди харидор. (Сичқон)
Худдибой чўлоқ гўр қазир,
Гўр қазиса ҳам йўл қазир. (Сичқон)
Тирик келиб, ўликдан ош сўради,
Ўлик туриб, тирикни бўғиб олди. (Сичқон, қопқон)
Қанотли, сут беради. (Кўршапалак)
Сувда тугди, Ерда ўлди. (Балиқ)
Қаноти бор учмайди,
Қуруқликда юрмайди. (Балиқ)
Қишида бир жойда,
Ёзда минг жойда. (Балиқ)
Сув тагида олтин балдоқ. (Балиқ)
Қамиш таги қалтирар. (Балиқ)
Жони бор жондан,
Сув ичар қўлдан.
Кўзлари нурдан,
Териси пулдан. (Балиқ)
Боши бору сочи йўқ,
Кўзи бору қоши йўқ.
Тангаси бор, пули йўқ,
Қаноти бор, учуви йўқ. (Балиқ)
Сассиқ кўлда ит ҳурар. (Бақа)
Узоқ сойда ит ҳурар. (Бақа)
Ҳовуз ёнида Султонбойвачча ўтиради. (Бақа)
Сув бўйида поччам оти кишинайди. (Бақа)
Қия-қия ерларда,
Қийма султон ўтирар.
Тирноқлари кумушдан,
Ҳофиз жувон ўтирар. (Бақа)
Ости тош, усти тош,

Ўртасида чандир бош. (Тошбақа)
Тоғу тошларда тоштовоқ,
Ичи тўла гўшти ёғ. (Тошбақа)
Икки тобоқ,
Орасида қашқалдоқ. (Тошбақа)
Жанзак бобо туяси,
Жар ёқалаб ўтлайди. (Тошбақа)
Эмаклаган тошни кўрдим,
Тошдан чиққан бошни кўрдим: (Тошбақа)
Ер устида ўрмалар,
Чонай деса чополмас. (Тошбақа)
Ер тагида хўл гаврон. (Илон)
Ер тагида ёғли қамчи. (Илон)
Кўприк остида ёғли ҳасип. (Илон)
Узун ичак,
Учи тугунчак.
Танаси чипор,
Ўрмондан чиқар. (Илон)
Ола қамчи уради,
Чумчуқларни сувради. (Илон)
Узун -узун из қолган,
Зар кокилли қиз борган.
Боши қалтироқ,
Кўзи гилайроқ. (Илон)
Қорагина попиш,
Деволга ёпиш. (Калтакесак)
Ер тагида қизил химич. (Чуволчанг)
Эрта туради, Жар чақиради. (Хўроз)
Боши тароқ, Думи ўроқ. (Хўроз)
Бир қўшим бор аввал бошдан,

*Соқоли унинг қизил гўшдан,
Саҳар туриб шовқин солар,
Хабари йўқ ҳеч бир ишдан. (Хўроз)
Овозаси азонда,
Мазалиги қозонда. (Хўроз)
Саҳархез сўфи,
Туйнукда бибиотин. (Хўроз, товуқ)
Жонлидан жонсиз дўрайди,
Жонсиздан жонли дўрайди. (Товуқ, тухум, жўжа)
Касби доим тақир-туқур,
Қайда илон кўрса чўқир. (Лайлак)
Томда турган пишагим,
Бўйни узун эшагим. (Лайлак)
Қирдан туриб тухум иргитдим. (Бургут)
Бир қушим бор фаранги,
Чорбоғда чалар чангди. (Саъва)
Бойнинг ўгли кўкка қараб йиғлайди. (Бойўгли)
Ликинг-ликинг йўргаси,
Оғзида бахмал тўрваси. (Каклик)
Юқоридан келади зебогина товиши бор,
Оёғида пахмоққина ковиши бор. (Каклик)”.¹*

Мазкур мақолаларни ўзлаштириш ўзбек адабий тилига нисбатан эҳтиром кўрсатиш ва ҳурмат бажо келтириш, шунингдек ёш авлодда экологик тарбияни шакллантириш, яъни ҳайвонот оламини асраб авайлаш борасида дадил қадам ташлашимиз мумкин.

¹ Ўзбек халқ топишмоқлари www.ziyouz.com кутубхонаси 13-21 б.

АДАБИЁТЛАР

1. Абдурахимов М.М. Ўзбек халқ топишмоқлари. www.ziyouz.com кутубхонаси. 2008. – 65 б.
2. Латипов О. Ж. Коннотативный характер наименований домашних птиц в русском и узбекском языках// Ўзбекистонда хорижий тиллар. — 2021. — №1(36). — С. 93–102.
3. Латипов О.Ж. Коннотации вокруг лексемы «рыба» в разносистемных языках//“Илмий ахборотнома” журнали, СамДУ, 2022, №6 (136), 76-81 б.
4. Латипов, О.Ж. Коннотативный характер названий диких животных в узбекской лингвокультуре//Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, (E)ISSN: 2181-1784 4(01), Jan., 2024 SJIF 2024 = 7.404 / ASI Factor = 1.7 www.oriens.uz, 393-405 б.
5. Латипов, О.Ж. Коннотативный характер наименований диких птиц в русском и узбекском языках//ФарДУ. Илмий хабарлар журнали, 2021 йил, №5, 140-145 б.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Т., 2008.–680 б.
7. Латипов, О. Ж. (2022). Интерпретация ихтиологической лексики в русском и узбекском языках. In *Сборник научных трудов Международной научнопрактической конференции. Ташкент-Екатеринбург* (pp. 65-67).
8. Qizi Ikanova, L. S. (2020). IMPROVING LISTENING SKILLS THROUGH ICT. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(11), 334-338.
9. Ikanova, L. (2019). THE IMPACT OF MATERIALS DEVELOPMENT, CRITICAL PEDAGOGY AND LGBT'S ISSUE ON

THE LANGUAGE PLANNING AND POLICY. SCIENCE. RESEARCH, DEVELOPMENT, 59-62.

10. Иканова, Л. (2024, May). ОБРАЗОВАНИЕ В ТЮРЬМЕ: ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ПРАВО И ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 5, pp. 269-275).

11. Lazokat, I. (2022). Enhancing listening skills with the help of digital tools. *Thematics Journal of English Language Teaching*, 6(1).

12. Латипов, О. Ж. (2022). КОННОТАЦИИ ВОКРУГ СЛОВА-ЗООНИМА “ВОЛК” В РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ И ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 647-649.

13. Musayeva, S. I. (2024). KURSANTLARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING O‘RNI. *Ustozlar uchun*, 28(2), 98-103.

14. Musayeva, S. I., & Mengliyeva, S. S. (2022). Kursantlarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini ingliz tilini o‘qitish orqali rivojlantirish. *Инновационные исследования в науке*, 1(14), 144-148.

15. Quvondiqov, M. I., & Musayeva, S. I. (2023). YANGI KONSTITUTSIYA-YANGI KELAJAK TAYANCHI. *PEDAGOGS jurnali*, 32(2), 142-145.

16. Ibrohimovna, M. S. (2019). TECHNIQUES OF IMPROVING SPEAKING IN ESP CLASSES FOR MILITARY. *CONDUCT OF MODERN SCIENCE-2019*, 139.